

گزارش

موكب انتقام شهيد خامنه‌ای (ره) ميزبان روايت دانشجويان امام رضایی از تغيير موازنه قدرت در جهان شد

دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)؛ قلب تپنده میدان فلسطین مشهد

در ادامه برنامه‌های تیبیین خیمه خامنه‌ای (ره) وابسته به دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع)، نشست «افول آمریکا؛ حقیقت یا توهم؟» با محور بررسی شاخص‌های قدرت آمریکا و تحولات نظم جهانی در میدان فلسطین مشهد برگزار شد.

به گزارش آستان نیوز، این نشست به همت بسیج دانشجویی دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع) برپا شد و محمد ذاکر، دانشجوی این دانشگاه و عضو بسیج واحد اسرار، در آن با استفاده از شاخص‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی به بررسی جایگاه آمریکا در ساختار قدرت جهانی پرداخت.

ذاکر در آغاز سخنان خود با اشاره به ضرورت استفاده از ادبیات علمی در تبیین مسائل مختلف گفت: اگر مخاطب با ادبیات دینی ارتباط نداشته باشد، برای تبیین یک موضوع باید از زبان علم، آمار، منابع و گزارش‌های معتبر استفاده کرد. بر همین اساس، بخش اصلی سخنان او به بررسی شاخص‌هایی اختصاص داشت که به گفته وی، می‌توان از طریق آن‌ها روند صعود یا افول قدرت‌های بزرگ را ارزیابی کرد.

از صعود قدرت‌های بزرگ تا آغاز افول

ذاکر با اشاره به الگوی ۱۸ مرحله‌ای «ری دالیو» درباره چرخه ظهور و افول قدرت‌های بزرگ، توضیح داد: این الگو مسیر قدرت‌یابی کشورها و سپس حرکت آن‌ها به سمت افول را بررسی می‌کند. به گفته وی، هشت مرحله نخست این چرخه به عواملی همچون وجود رهبری قدرتمند، نوآوری، آموزش، فرهنگ، تخصیص مناسب منابع و بودجه، افزایش رقابت‌پذیری، رشد درآمد، شکل‌گیری مراکز مالی بین‌المللی و بر خورداری از پول قدرتمند مربوط می‌شود. وی افزود: پس از رسیدن یک کشور به اوج قدرت، اگر بهره‌وری و رقابت‌پذیری کاهش پیدا کند و در کنار آن، هزینه‌های خارجی، بدهی و اختلافات داخلی افزایش یابد، کشور وارد مراحل بعدی چرخه می‌شود.

ذاکر در تشریح این مراحل، کاهش بهره‌وری، گسترش تعهدات خارجی، کاهش قدرت رقابت، افزایش شکاف اقتصادی، رشد بدهی، افزایش حجم پول، تشدید اختلافات داخلی، کاهش سهم پول ملی از ذخایر جهانی و ضعف مدیریتی را از نشانه‌های مورد توجه در این مدل برشمرد و به تحلیل دل‌آویز دالیو و دیدگاه‌های چهره‌هایی همچون هنری کیسینجر اشاره کرد.

بهره‌وری، هزینه‌های خارجی و اقتصاد آمریکا

بخش دیگری از سخنان این فعال دانشجویی به وضعیت اقتصادی آمریکا اختصاص داشت. ذاکر با استناد به داده‌ها و گزارش‌های مورد اشاره در نشست اظهار کرد: بهره‌وری آمریکا پس از یک دوره رشد با چالش‌هایی روبه‌رو شده و در کنار آن، هزینه‌های مربوط به حضور و عملیات خارجی این کشور نیز افزایش پیدا کرده است.

وی هزینه‌های مربوط به حضور و عملیات خارجی آمریکا را در مجموع حدود ۸٫۲ تریلیون دلار عنوان کرد و افزود: تداوم چنین هزینه‌هایی می‌تواند بر توان اقتصادی و قدرت مانور این کشور تأثیرگذار باشد.

تمرکز ثروت و افزایش بدهی

تمرکز ثروت در آمریکا موضوع دیگری بود که در این نشست بررسی شد. ذاکر با اشاره به داده‌های مورد استناد خود اظهار کرد: بخش قابل توجهی از ثروت آمریکا در اختیار بخش محدودی از جامعه قرار دارد و در برخی آمارها، حدود ۸۰ درصد ثروت در اختیار ۱۰ درصد جامعه عنوان شده است.

او این وضعیت را در کنار افزایش بدهی دولت آمریکا قرار داد و گفت: در آمار سال ۲۰۲۲، میزان بدهی آمریکا حدود ۳۱ تریلیون دلار عنوان شده و پیش‌بینی‌های مطرح شده درباره نسبت بدهی به اقتصاد این کشور نیز از تداوم روند افزایشی حکایت دارد.

از نظم تک‌قطبی تا جهان چندقطبی

ذاکر در جمع‌بندی بخش اصلی سخنان خود، تغییر موازنه قدرت در جهان را یکی از مهم‌ترین تحولات پیش رو دانست و گفت: جهان در حال حرکت از ساختار تک‌قطبی به سمت نظم چندقطبی است. وی با اشاره به ظرفیت‌های قدرت در کشورهای مختلف اظهار کرد: روسیه از ظرفیت‌های قابل توجه نظامی و چین از قدرت اقتصادی برخوردار است و در کنار این دو مؤلفه، توجه به قدرت فرهنگی نیز می‌تواند در شکل دهی به جایگاه کشورها در نظم جدید جهانی مؤثر باشد.

ذاکر تأکید کرد: اگر اگر است در نظم جدید جهانی نقش مؤثری داشته باشیم، باید در کنار قدرت اقتصادی و نظامی، به مؤلفه‌های فرهنگی و تمدنی نیز توجه کنیم.

بررسی کارنامه سیاست خارجی آمریکا

بخش دیگری از نشست به بررسی عملکرد آمریکا در عرصه سیاست خارجی اختصاص داشت. ذاکر با اشاره به حضور نظامی و سیاسی آمریکا در مناطق همچون افغانستان، عراق، سوریه و لبنان، عملکرد این کشور را در تحقق اهداف اعلام‌شده‌اش مورد بررسی قرار داد. وی درباره افغانستان گفت: آمریکا پس از دودهه حضور در این کشور، در نهایت با بازگشت طالبان مواجه شد. او این موضوع را در کنار تحولات عراق و سوریه قرار داد و پرسش‌هایی درباره میزان تحقق اهداف اعلام‌شده آمریکا در این کشورها مطرح کرد. شایان ذکر است خیمه امام خامنه‌ای (ره) دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع) که فعالیت خود را از ۱۱ اسفند ۱۴۰۴ آغاز کرده، در ماه‌های گذشته به محلی برای حضور دانشجویان و ارائه برنامه‌های تیبیینی، فرهنگی و اجتماعی تبدیل شده است؛ از مشاوره‌های حقوقی و برنامه‌های اقتصادی و فرهنگی تا خدمات سلامت، فعالیت‌های معنوی و نشست‌های تیبیینی.

در پایان این برنامه نیز حاضران به تکمیل برگه‌های شکایت از آمریکا دعوت شدند. ذاکر با اشاره به این اقدام، مدعی شد در گذشته برخی وکلا با استفاده از چنین اسنادی توانسته‌اند مطالبی نزدیک به ۱۰۰ میلیون دلار از دادگاه‌های آمریکا در یافت کنند. این برنامه در نهایت با سردادن شعارهای ضداستکباری به پایان رسید.

اوقات شرعی به افق تهران

امان ظهر	اتان مغرب	اتان صبح فردا	امان ظهر	اتان مغرب	اتان صبح فردا
۱۲:۰۱	۱۸:۰۳۷	۴:۱۸	۱۱:۲۹	۱۸:۰۵	۳:۴۴
غروب خورشید	نیمه شب شرعی	طلوع فردا	غروب خورشید	نیمه شب شرعی	طلوع فردا
۱۸:۱۹	۲۳:۱۹	۵:۴۴	۱۷:۴۷	۲۲:۴۶	۵:۱۱

پنجشنبه ۱۹ شهریور ۱۴۰۵ | ۲۸ ربیع الاول ۱۴۴۸ | ۱۰ سپتامبر ۲۰۲۶ | سال سی و نهم | شماره ۱۱۰۲۲

اوقات شرعی به افق مشهد

امان ظهر	اتان مغرب	اتان صبح فردا	امان ظهر	اتان مغرب	اتان صبح فردا
۱۲:۰۱	۱۸:۰۳۷	۴:۱۸	۱۱:۲۹	۱۸:۰۵	۳:۴۴
غروب خورشید	نیمه شب شرعی	طلوع فردا	غروب خورشید	نیمه شب شرعی	طلوع فردا
۱۸:۱۹	۲۳:۱۹	۵:۴۴	۱۷:۴۷	۲۲:۴۶	۵:۱۱

صاحب امتیاز: مؤسسه فرهنگی قدس

وابسته به آستان قدس رضوی

مدیرعامل و مدیر مسئول: علی یعقوبی

سرمدیر: نسیم محسن اسدلی

آدرس دفتر مرکزی مشهد: بولوار سجاد، نبش سجاد ۱

تلفن: ۰۵۱-۳۷۶۸۵۰۱۱-۱۴

● صندوق پستی: ۵۷۷ - ۹۱۷۳۵

● دفتر تهران: بولوار کشاورز، بین کارگر و چمران‌زاده، شماره ۳۳۶

● تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۳۷۵۵

● نامبر: (داخلی)۲۲۲ - ۶۶۴۳۰۲۱

● پیامک: ۳۰۰۰۴۵۶۷

● ارتباطات مردمی: ۰۵۱-۳۷۶۱۰۰۸۶

● امور مشترکین: ۰۵۱-۳۷۶۱۸۰۴۴-۵

● روابط عمومی: ۰۵۱-۳۷۶۶۲۵۸۷

● شمار سردرین: ۰۵۱-۳۷۶۸۴۰۰۴ - ۳۷۶۱۰۰۸۷

● سازمان آگهی‌ها: ۰۵۱-۳۷۰۸۸ - ۳۷۶۲۸۲۰۵

● فاکس: ۰۵۱-۳۷۶۱۰۰۸۵

● سفارشات چاپی: ۰۵۱-۳۷۶۷۵۹۶

● چاپ مشهد: مجتمع چاپ و نشر قدس

● چاپ همزمان تهران: چاپ خانه جام‌جم

روایتی از حال وهوای نوآموزان مهدالرضا(ع) در نخستین روزهایی که دفتر و کتاب و جامدادی را در کوله‌پشتی هایشان می‌گذارند

وقتی کیف مدرسه، رنگ قرآن و زیارت می‌گیرد

■ اما موضوع دیگری هم در صحبت والدین تکرار می‌شود؛ هزینه

چند خانواده عنوان می‌کنند در مقایسه با برخی مراکز دیگر، هزینه نام‌نویسی مهدالرضا(ع) برایشان مناسب‌تر بوده و وقتی مجموعه اقلام آموزشی تحویلی و برنامه یک‌ساله را در کنار آن قرار داده‌اند، تصمیم‌گیری برای نام‌نویسی فرزندشان آسان‌تر شده است؛ برای بعضی خانواده‌ها، همین موضوع یعنی امکان انتخاب یک محیط آموزشی مطلوب بدون آن‌که هزینه آغاز دوره پیش‌دستانی به نگرانی تازه‌ای برای خانه تبدیل شود.

■ اینجا همه «پیش‌دویی» هستند

نوآموزانی که این روزها با کیف‌های مهدالرضا(ع) از در مرکز بیرون می‌آیند، همگی پنج سال تمام دارند و در مقطع پیش‌دستانی ۲، یعنی یک سال پیش از ورود به کلاس اول، آموزش خواهند دید.

بداع‌آبادی تأکید می‌کند: برنامه مهدالرضا(ع) برای همین گروه سنی طراحی شده و امسال متولدان نیمه دوم سال ۱۳۹۹ و نیمه نخست سال ۱۴۰۰ مخاطبان دوره‌اند.

به گفته او، محتوای آموزشی نیز متناسب با توان شناختی و یادگیری کودک در همین سن طراحی شده تا مفاهیم دینی و قرآنی در کنار دیگر آموزش‌های موردنیاز دوره پیش‌دستانی، با زبانی قابل‌فهم برای کودک ارائه شود.

ثبت‌نام نیز هنوز به‌طور کامل بسته نشده است. بداع‌آبادی توضیح می‌دهد: در مراکزی که ظرفیت باقی مانده باشد، سامانه تا هفته نخست مهر باز خواهد ماند؛ فرصتی برای خانواده‌هایی که دیرتر، از آغاز ثبت‌نام مطلع شده‌اند، مشروط به آن‌که در مرکز موردنظرشان ظرفیت خالی وجود داشته باشد.

او با اشاره به تجربه سال‌های گذشته تصریح می‌کند: معمولاً از نیمه شهریور تا هفته‌های منتهی به آغاز سال تحصیلی نیز شمار قابل توجهی به ثبت‌نام‌ها اضافه می‌شود.

■ کیفی که فقط کیف نیست

در خروجی مرکز، کودکی با لباس فرم تازه از کنار مادرش می‌گردد. کیف برای جثه کوچکش کمی بزرگ به‌نظر می‌رسد؛ اما خودش اصرار دارد آن را روی دوشش نگه دارد. چند قدم آن طرف‌تر، خانواده دیگری هنوز مشغول گرفتن عکس است و موسیقی امام‌رضایی در پس‌زمینه ادامه دارد.

شاید تمام فرایند در یافت اقلام، همان‌طور که مسئولان می‌گویند، ۵ یا ۶ دقیقه بیشتر طول نکشد؛ اما برای کودکی که یک سال دیگر دانش‌آموز کلاس اول خواهد شد، ماجرا به چند دقیقه خلاصه نمی‌شود.

این کیف قرار است ماه‌ها همراهش باشد؛ با هفت کتابی که ورق خواهد زد، مدارنگی‌هایی که کوتاه‌تر خواهند شد، خمیر بازی‌هایی که شکل خواهند گرفت و دفتر‌هایی که نخستین خط‌ها و تصویرب‌هایش روی آن‌ها می‌نشیند؛ و شاید سال‌ها بعد، از همه آن اقلام چیزی باقی نمانده باشد؛ جز همان عکسی که یک‌روز شهریوری، با لباس فرم و کیفی تازه، مقابل تصویر گنبد امام رضا(ع) گرفته شد.

روبه‌رو نباشد.

■ هر ۱۵ دقیقه، یک گروه تازه

نظم موجود در مرکز، تصادفی نیست. به گفته مدیر الگوسازی و آموزش قرآن آستان قدس رضوی، روزانه برای حدود هزار خانواده پیامک ارسال می‌شود و زمان مراجعه آنان از ساعت ۸ صبح تا ۱۳:۳۰، در بازه‌های کوتاه تنظیم شده است.

او توضیح می‌دهد خانواده‌ها تقریباً در گروه‌های ۴۵ نفره و با فاصله‌های ۱۵دقیقه‌ای فراخوانده می‌شوند تا مراجعه‌کنندگان به‌صورت پیوسته وارد مجموعه شوند، اقلام خود را تحویل بگیرند و بدون ایجاد ازدحام از مرکز خارج شوند.

■ همین زمان‌بندی را می‌شود در عمل هم دید

بداع‌آبادی اظهار می‌کند: بسیاری از خانواده‌ها وقتی مراجعه می‌کنند، تصورشان این است شاید چند ساعت در صف بمانند، اما وقتی می‌بینند کل فرایند در حدود ۵ یا ۶ دقیقه انجام می‌شود، برایشان جالب است.

■ چند دقیقه اضافه برای ساختن یک خاطره

با این حال، برگزارکنندگان نخواسته‌اند حضور کودک در مرکز با تحویل گرفتن کیف تمام شود. در حیاط، دو فضای جداگانه برای عکاسی طراحی شده است؛ یک قاب با پرچم ایران و تصاویری از کودکان با پوشش اقوام مختلف ایرانی و قاب دیگری با تصویر حرم مطهر رضوی و شخصیت‌های کودکان‌ای که گویی راهی زیارت‌اند.

این دونقطه، شاید شلوغ‌تر ین قسمت‌هایی باشند که شلوغی‌شان دردرس‌راز نیست. کودکان پس از پوشیدن لباس فرم، کیف تازه را روی دوش می‌اندازند و چنددقیقه‌ای

و فریضه می‌رسد.

■ آموزش؛ از حق فردی تا مسئولیت اجتماعی

برخی دانش‌ها برای هر فرد مسلمان ضرورت دارد و در اصطلاح فقهی، فراگیری آن‌ها واجب عینی است؛ ازجمله شناخت اصول اعتقادی و آموختن احکام و مسائلی که انسان در زندگی روزمره با آن‌ها سروکار دارد. در مقابل، بخشی از علوم و دانش‌ها واجب کفایی به شمار می‌روند؛ یعنی جامعه باید به‌اندازه‌نیاز خود، افرادی را در آن حوزه‌ها تربیت‌کند.

جامعه برای ادامه حیات و پیشرفت خود به متخصصان رشته‌های مختلف، از علوم انسانی و اجتماعی گرفته تا پزشکی، علوم تجربی، ریاضیات، فیزیک، شیمی و دیگر عرصه‌های علمی نیاز دارد؛ بنابراین، فراهم کردن زمینه آموزش این دانش‌ها تنها یک انتخاب فرهنگی نیست، بلکه مسئولیتی اجتماعی است که بر دوش جامعه و متولیان آن قرار دارد.

از این منظر، آموزش را باید «حق» نیز دانست. در آموزه‌های دینی، حتی در روابط خانوادگی نیز برای تعلیم جایگاهی حقوقی در نظر گرفته شده است؛ چنان‌که در روایات، آموزش قرآن از حقوق فرزند بر والدین شمرده شده است. در سطحی گسترده‌تر، حکومت‌وساختارهای اجتماعی نیز مسئول‌اند بستر لازم برای تعلیم، تربیت و دسترسی جامعه به دانش را فراهم کنند.

به همین دلیل، دانشگاه، حوزه علمیه، مدرسه و همه نهادهای متولی علم و فرهنگ باید آموزش را نه یک امر حاشیه‌ای، بلکه یکی از حقوق اساسی و نیازهای بنیادین جامعه‌بدانند.

امیرالمؤمنین علی(ع) در تعبیری معنادار می‌فرماید: «العلم سلطان؛ مَنْ وَجَدَهُ صَالٍ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْهُ صَالٍ عَلَيْهِ»؛ علم قدرت است؛ هر کس به آن دست یابد، به‌واسطه آن اقتدار پیدا می‌کند و آن که از آن محروم باشد، دیگران بر او تسلط می‌یابند. این سخن، ارتباط مستقیم علم با استقلال و اقتدار یک جامعه را نشان می‌دهد.

■ جنگ، ضرورت آموزش را از بین نمی‌برد

این مسئولیت در شرایط جنگ و بحران نه‌تنها از بین نمی‌رود، بلکه اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند. طبیعی است هنگام تجاوز دشمن، دفاع از سرزمین، امنیت مردم

و موجودیت جامعه در صدر اولویت‌ها قرار گیرد؛ اما این اولویت به‌معنای تعطیل کردن حرکت علمی کشور نیست. در این زمینه، آیه ۱۲۲ سوره توبه، معروف به «آیه نفر» قابل‌تأمل است:

«وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِیَنفِرُوا کَافَّةً فَلَوْلَا تَفَرَّقَ مِنْ كُلِّ بَرَقَةٍ فَرَقَهُمْ طَائِفَةٌ لَّیَتَفَقَّهُوا فِی الدِّینِ وَلَیُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَیْهِمْ لَعَلَّهُمْ یَحْذَرُونَ».

این آیه در بستر تقسیم مسئولیت‌های اجتماعی، نکته‌ای مهم را یادآوری می‌کند؛ همه ظرفیت‌های یک جامعه نباید به‌گونگی‌ای بیک حوزه‌معطوف شود که دیگر نیازهای اساسی آن متوقف بماند. در شرایط جنگی، گروهی وظیفه دفاع و حضور در میدان را بر عهده دارند و در همان حال، جریان علم، فهم، آموزش و انتقال دانش نیز باید ادامه پیدا کند. اگر مدافعان یک جامعه در میدان نبرد از امنیت و موجودیت کشور سیانت می‌کنند، پشت‌جبهه نیز باید از نظر علمی زنده، فعال و رو به رشد بماند؛ به‌گونه‌ای که بازگشت رزمندگان با جامعه‌ای مواجه نشود که در آن آموزش متوقف شده و حرکت علمی آسیب‌دیده است.

دفاع با پایدار بدون دانش ممکن نیست

جنگ ناگزیر بخش‌های مختلف جامعه را تحت فشار قرار می‌دهد و مدارس، دانشگاه‌ها و دیگر مراکز آموزشی نیز ممکن است با اختلال یا محدودیت روبه‌رو شوند؛ اما اختلال در شکل معمول آموزش نباید به توقف اصل آموزش منجر شود.

اتفاقاً اگر جامعه‌ای بخواهد در صحنه دفاعی نیز موفق باشد، ناگزیر از رشد علمی است. توان نظامی و دفاعی بدون دانش، پژوهش، فناوری و تربیت نیروی متخصص قابل‌ارتقا نیست. پیشرفت در علوم دفاعی، پزشکی، مهندسی، ارتباطات و بسیاری از حوزه‌های دیگر، مستقیماً با قدرت یک کشور برای عبور از بحران پیوند دارد.

بر همین اساس، در شرایطی که به‌هر دلیل امکان فعالیت عادی برخی مراکز آموزشی فراهم نیست، متولیان آموزش باید شیوه‌های جایگزین و متناسب با شرایط را پیش‌بینی کنند تا ارتباط دانش‌آموز، دانشجویو طلبه با فرایند یادگیری قطع نشود. شکل آموزش ممکن است تغییر کند، اما اصل آن نباید متوقف شود. در چنین شرایطی مسئولیت دارند. آنان می‌توانند با حفظ فضای یادگیری، ایجاد آرامش روانی،

تشویق فرزندان به مطالعه و همراهی با سازوکارهای جایگزین آموزشی، اجازه ندهند بحران، پیوندنسل جدید با دانش و آموزش را قطع کند.

■ تبدیل تهدید جنگ به فرصتی برای رشد علمی

سیره پیامبر اکرم(ص) نیز نمونه‌ای قابل توجه در این زمینه‌در اختیار ما قرار می‌دهد. در منابع تاریخی آمده است پس از جنگ بدر، برخی اسیرانی که توانایی مالی بری پرداخت فدییه نداشتند؛ اما خواندن و نوشتن می‌دانستند، در برابر آموزش نوشتن به شماری از نوجوانان مسلمان آزاد می‌شدند. این روایت، فارغ از جزئیات تاریخی آن، تصویری روشن از اهمیت آموزش حتی در متن یک رخداد جنگی ارائه می‌کند؛ یعنی حتی جنگ نیز می‌تواند به فرصتی برای تقویت دانش تبدیل شود. جامعه در شرایط بحران با نیازها، ضعف‌ها و مسائل تازه‌ای روبه‌رو می‌شود. همین نیاز‌ها باید شناسایی شوند و پژوهشگران، دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه و مراکز علمی برای پاسخ‌گویی به آن‌ها به حرکت درآیند. در چنین شرایطی باید پرسید جامعه در حوزه دفاع، فناوری، سلامت، روان‌شناسی، اقتصاد، ارتباطات، آموزش و فرهنگ با چه نیازهایی تازه‌ای روبه‌رو شده و علم چگونه می‌تواند برای رفع آن‌ها راه‌حل ارائه کند. به این معنا، جامعه‌ای که در دل بحران نیز مسیر تولیدو انتقال دانش را حفظ می‌کند، نه‌تنها آسیب‌پذیری خود را کاهش می‌دهد، بلکه می‌تواند تهدیدرا به زمینه‌ای برای پیشرفت تبدیل کند.

در آموزه‌های اسلامی نیز علم زمانی کامل می‌شود که فراگرفته، حفظ، منتشر و در عمل به کار گرفته شود. جامعه علمی نباید در یافت کفایت کند؛ دانش باید رشد، بلکه باید آن را حفظ کند، توسعه دهد، به دیگران منتقل کند و برای حل مسائل واقعی جامعه به کار گیرد. از منظر شرعی، عقلی و اجتماعی، آموزش یکی از پایه‌های رشد و استمرار حیات یک جامعه است. جنگ و بحران می‌تواند شیوه‌های آموزش را تغییر دهد؛ اما نباید اصل آن راه حاشیه‌براند. جامعه، حاکمیت، نهادهای علمی، نظام آموزشی و خانواده‌ها هر یک در این زمینه مسئولیت دارند. اگر دفاع از سرزمین، امنیت امروز یک ملت را تضمین می‌کند، حفظ آموزش و دانش، آینده آن ملت را می‌سازد. از همین‌رو، حتی در سخت‌ترین شرایط باید «کاروان علم» در حرکت بماند و جامعه مسیر رشد، آگاهی و بالندگی علمی خود را ادامه دهد.